

Iida Hallikainen

Valtiotieteiden yo
Turun Yliopiston Poliitiikan tutkimuksen
klubi ry:n Walpo-lehden päätoimittaja

Liikkuvuus ja liikkumattomuus ihmiskunnan syvänä, yhteisenä ja muuttuvana identiteettinä

Asiasanat: muuttoliikkeet, liikkuvuus, liikkumattomuus, pakolaisuus.

Kirjoittaja opiskelee poliittista historiaa Turun yliopistossa ja on Turun yliopiston Poliitiikan tutkimuksen klubi ry:n Walpo-lehden päätoimittaja. Kirjoittaja osallistui keväällä 2017 Turun Yliopistossa järjestetyille Muuttoliikkeet, historia ja politiikka -luentosarjalle, jonka herättämiin ajatuksiin tämä kirjoitus perustuu.

Liikkuvuus, sen eri muodot ja liikkuvuuden käsitteestäkin ilmentyvät ihmisten muuttoliikkeet ovat olleet osa ihmiskunnan historiaa koko sen olemassaolon ajan. Liikkuvuutta on tapahtunut niin maiden sisällä kuin niiden ulkopuolellakin, mutta erityisesti liikkuvuuden luonne on vaihdellut paljon vuosisatojen aikana. Tärkeänä osana liikkuvuutta on kuitenkin otettava huomioon myös liikkumattomuus, joka on sekä historian että nykypäivän normi. Karkeasti tiivistäen voisiakin luonnehtia, että kautta vuosisatojen liikkuvuuden eri tekijöiden synnyttämät muuttoliikkeet ja niiden vastavoimana tasapainotteleva liikkumattomuus ovat määrittäneet merkittävästi ihmiskunnan historiaa. Liikkumattomuus ja muuttoliikkeet ovat yhdessä vaikuttaneet ihmiskunnan eri kulttuurimalleihin, muovanneet mielipiteitä, synnyttäneet keskustelua ja ongelmanratkaisua, muovanneet jopa maiden rajoja ja toisaalta saaneet aikaan kokonaisten kansalaisuuksien ja kansakuntien synnyn – niissä kytee siis jollakin tapaa koko ihmiskunnan olemuksen syvin identiteetti. Seuraavassa käsitellään liikkuvuutta, liikkumattomuutta ja muuttoliikkeitä historiasta nykypäivään, ja pohdi-

taan niiden osaa yhteiskuntien ja ihmisten identiteeteissä.

1700-luvulta alkaneella kansallisvaltioiden ajalla voimistunut liikkuvuuden rajoittaminen on toiminut merkittävänä käännekohtana. Siinä missä ennen erityisesti keski- ja yläluokkaan kuuluvien ihmisten muuttoliike oli ollut pääosin vapaata, nyt liikkuvuus alettiin nähdä ongelmana, jopa uhkana. 1700-luku oli muutoinkin historiallisten murrosten vuosisata. Teollinen vallankumous alkoi Iso-Britannias- ta, valistusaika ja liberalistiset arvot alkoivat ottaa tuulta alleen, Ranskan vallankumous levitti vapaampaa ajattelua ja enteili vanhojen yhteiskuntanormien murenemista, Yhdysvallat itsenäistyi ja imperialismi kukoisti. Jos 1700-luku oli murroksen ja liberaalimpien arvojen syntymisen aikaa, miksi liikkuvuutta alettiin rajoittaa? Uskoakseni liikkuvuuden rajoittaminen toimi osittain tietynlaisena vastareaktiona suurille muutosten virroille, jotka aiheuttivat vanhoihin konservatiivisempiin arvoihin luottavissa korkeamman yhteiskuntaluokan ihmisissä järkytystä ja pelkoa. Samalla tavoin muun muassa siirtomaavalloissa alettiin myöhemmin 1800-luvun taitteessa kiristää vallanotetta ja polkea alkuperäiskansojen oikeuksia entistä enemmän. Ehkä pelko tuntematonta kohtaan ajoi ihmisen kiristämään otetta ja luomaan vastapainoa liberalismiin ja valistuksen voimalle.

Göran Therborn esittää vuoden 2012 teoksessaan *The World – A Beginners Guide*, että "sivilisaatioiden laajentumista ja väistymis-

tä ovat globalisaatioaalto, jos näitä aaltoja ei määritellä vain maapallonlaajuisiksi vaan väljemmin valtioiden, kulttuurien ja man- nerten rajat ylittäviksi liikkeiksi”. Nähdäkseni Therbornin näkemys globalisaatioaaltoista, eli yhteiskunnallisten kehityskulkujen laajentu- misesta, kiihtymisestä ja voimistumisesta ai- nakin kokonaisen mantereen laajuudelle, on järkevä ajatus, kun se mielletään yhteen ih- misten liikkeen ja liikkuvuuden, mutta myös liikkumattomuuden kanssa. Liikkuvuus ja liikkumattomuus ovat aina osa laajempia il- miöitä, kuten globalisaatiota ja muita histo- riallisia murroksia. Ilmiöitä ei tulisi arvioida yksittäin, vaan ymmärtää ne osana laajempaa, koko ajan taustalla elävää kokonaisuutta. Liik- kuvuuden globaalinen laajuus näkyy hyvin muun muassa siinä, kuinka esimerkiksi eng- lantilaisia siirtomaaisäntiä muutti Iso-Britan- nian siirtomaihin brittiläisen kolonialismin huippukautena 1800-luvulla. Vastaavasti taas 1950-luvulla siirtomaavallan purkautuessa siirtolaisia muutti Iso-Britanniaan niin Kari- bianmeren saarilta kuin Intian niemimaalta.

Vaikka liikkuvuus ja liikkumattomuus ovatkin näkyneet entistä selvärajaisempi- na ilmiöinä 1700-luvun ja sen jälkeisissä yhe- teiskunnissa, on hyvä muistaa, että ne ovat vaikuttaneet merkittävästi ihmiskunnan histo- riaan jo ennen sitä. Ensimmäinen globali- saatioaalto vakiinnutti suurten sivilisaatioiden ydinalueet ja loi maailmanuskonnot ja toinen globalisaatioaalto, jossa Amerikan manner valloitettiin eurooppalaiselle sivilisaatiolle, sen uskonnoille ja kielille. Kun valtioiden rajat oli- vat alkaneet vähitellen muotoutua ja ihmiset alkoivat vastustaa vallitsevaa yhteiskuntajär- jestystä suuntautumalla vähitellen kohti libe- raalimpaa ajatusmaailmaa, tuli olennaiseksi määritellä kansalaisten oikeuksia. Viimeistään 1900-luvun jälkipuolella suuressa osassa maa- ilman valtioita alettiin säätää ulkomaalaisten maahantuloa ja maassa oleskelua rajoittavaa lainsäädäntöä. Alkuvaiheessa erityisesti koh- demaat määrittelivät itse politiikkaansa, mutta mitään kattavaa kansainvälistä säännöstöä ei ollut. Ylipäätään kysymys oli vaikea, sillä rajo- ja ja itse ilmiötä oli hankala määritellä tai edes ymmärtää. Liikkuvuuden rajoittaminen hei- jastelee myös sitä, kuinka yhteiskunnallinen keskustelu aiheesta virisi ja toisaalta sitä, kuin- ka ihmiset ja valtiot alkoivat kokea liikkuvuu- den ja sen oletetut lieveilmiöt jonkinlaiseksi yhteiseksi ja kaikkia koskettavaksi globaaliksi aiheeksi. Siinä missä aiemmin keskityttiin lähinnä siihen, kuinka liikkuvuus ja liikkumat- tomuus vaikuttivat valtioon itseensä, alettiin myöhemmin ymmärtää myös sen monisyi- sempiä vaikutuksia.

Tärkeä osa liikkuvuutta ja liikkumatto- muutta on pitkään ollut pakolaisuus, jolle ei

vielä ensimmäisen maailmansodan aikana ollut virallista terminologiaa tai kansainväli- soikeudellista säännöstöä, mutta jonka ole- massaolo ja ongelmallisuus oli alettu tiedos- taa 1800-luvun pakkomuuton seurauksena. Pakolaisuus aiheutti toisen maailmansodan jälkeen yhteiskunnallista keskustelua ja ky- symyksiä, koska se nähtiin ongelmallisena ja ihmisten ja yhteiskunnan turvallisuuteen vai- kuttavana tekijänä. Myös valtioiden kantavä- estö heräsi ensimmäistä kertaa liikkuvuuteen kaikkia koskettavana ilmiönä, kun yhteiskun- nallinen keskustelu mediaa myöten kohdistui tiettyyn pakkomuuttoliikkeeseen. Liikkuvuus sai siis raamit, joihin alettiin yhdistää tietyn- laisia mielleyhtymiä. Samaan aikaan käyn- nissä oli Therbornin mukaan vasta alkanut viides globalisaatioaalto, jonka seurauksena Eurooppa kutistui poliittisesti menetettyään siirtomaansa ja suurvalta-asemansa, ja toi- saalta kylmä sota vaikeutti ihmisten liikku- vuutta Euroopan jakauduttua idän ja lännen blokkeihin. Pakolaisuus toi hyvin ilmi myös sen, etteivät kaikkien maiden näkemykset liikkuvuudesta ja sen säätelystä sulautuneet- kaan yksiin. Alankomaat halusi pääosin vält- tää pakolaisten sijoittamisesta oletettavasti muodostuvia negatiivisia ilmiöitä, kun taas Iso-Britanniassa pakolaisuus synnytti ylem- mydentunnetta ja avunannon velvollisuut- ta. Toisaalta ei sovi unohtaa yhteiskunnallista jaottelua, jossa pakolaiset olivat yhteiskunta- luokkana suhteellisen alhaalla.

YK:n vuoden 1951 pakolaismääritelmän ensimmäisessä artiklassa näkyy hyvin se, kuinka nykyäänkin käytössä oleva määritel- mä istuu perusteluiltaan täysin kylmän sodan pakolaisuuden raameihin, mutta esimerkiksi nykypäivän ilmastopakolaiset tai kaikki Syy- rian pakolaiset eivät sovi siihen. Tämä ker- too käsittääkseni hyvin siitä, kuinka ihmisen on ollut hyvin vaikea käsittää liikkuvuuden laajuutta vielä 1950-luvun jälkeenkin. Ehkä tämä korreloi myös aikansa ilmapiirin kans- sa. Kylmän sodan aikana katseet suuntau- tuivat monesti Eurooppaan, blokkijakoon ja liikkuvuuden rajoittuneisuuteen. Liikkuvuus Euroopassa oli usein tarkoin säädeltyä. Kyl- män sodan aikaan keskityttiin nimenomaan siihen, että Eurooppa oli vanhojen siirtoma- valtojen purkautuessakin vetävän muutto- liikkeen keskipiste eikä katseita välttämättä kohdistettu pidemmälle tulevaisuuteen tai Euroopan ulkopuolelle. Tämä kertoo ehkä myös ajan asenteista, jotka liittyivät natio- nalismiin, omista kansalaisista huolehtimi- seen maailmansotien aiheuttamien tuho- jen jälkeen, mutta toisaalta myös katseiden kohdistamiseen laajenevaan globalismiin, ja talouskasvuun, joka sai uskomaan Euroopan uudestisyntyneeseen.

Valtiota ei ole ilman pysyvää väestöä, mikä tiivistää hyvin liikkuvuuden rinnalla elävän liikkumattomuuden. Liikkuvuuden säätelyä ei todennäköisesti olisi ilman valtioita – valtiot siis turvaavat myös oman olemassaolonsa liikkuvuutta säätelämällä. Elämme Therbornin mukaan ”viidettä globalisaatioaaltoa” ja äärimmäisen esimerkin nykypäivän liikkuvuuden rajoittamiseen pyrkimisestä ovat luoneet muun muassa Yhdysvaltain presidentti Donald Trump ja Pohjois-Korean hallinto. Jos britit ja ranskalaiset halusivat toisen maailmansodan jälkeen välttää miellehtymiä natsi-Saksan vankileireihin, ei Trump ainakaan kavahda vertauskuvia kylmän sodan aikaiseen häpeäpilkkuun, Berliinin muuriin. Hän haluaa luoda uutta liikkumattomuutta liikkuvuuden ja globalismin aikaan, jota myös monet oikeistopopulistit tavallaan haluavat Euroopassa. Ehkä nationalismi on vastaus liikkumattomuuden tavoitteluun, jota muun muassa eri ääriliikkeiden suosio ilmentää. Rajat halutaan sulkea ja liikkuvuutta halutaan vähentää, jotta saadaan ”turvattua” oma kansa ja valtio.

Liikkuvuus on aina tuonut esille ulkomaalaisvastaisuutta. Uskonsodat saavat usein turvapaikanhakijat liikkeelle ja kun nämä tulevat uuteen yhteiskuntaan, kohdemaassa olevat ihmiset kokevat ennakkoluuloja ja pelkoja toisen kulttuurin ihmisiä kohtaan. Yksi esimerkki liikkumattomuudesta on tietyn valtion rajojen sisällä elävät ihmiset. Kun valtiot muodostuivat kansallisen identiteetin kehittyessä ja loivat oman kulttuurinsa, pelko toiseutta ja kulttuurin ulkopuolisia ihmisiä kohtaan kasvoi. Voisiko ajatella, että liikkumattomuus on aikaansaanut ihmisten luokittelun ja toisaalta modernin ajan ulkomaalaisvastaisuuden, kun taas liikkuvuus nostaa ulkomaalaisvastaisuuden ja toiseuden pelon näkyviin? Ajatus voisi olla järkevä siinä mielessä, että tutkimuksesta tiedetään oman maan ulkopuolelta tulevia ihmisiä pelkäävän erityisesti vahvasti omaan uskontoonsa sitoutuneiden, pienissä yhteisöissä ja syrjäisemmällä seuduilla asuvien ihmisten. Mitä vähemmän ihmisillä on kontakteja ja kokemusta yhteisönsä ulkopuolisista ihmisistä, sitä pelokkaampia ja ulkomaalaisvastaisempia he saattavat olla. Vaikuttaisi siltä,

että liikkumattomuuden kannalta toimintamallien luominen on myös helpompaa, koska sen voi käytännössä määritellä yksi valtio, kun liikkuvuus puolestaan on yleensä useiden valtioiden yhteinen ongelma. Tärkeää avoimempien aseiden kehittymisessä ei siis käsittääkseni ole ainoastaan ihmisten liikkuvuus valtioiden välillä, vaan myös ihmisten liikkuvuus ja kontaktit valtioiden sisäisten ihmisryhmien välillä.

2010-luvulla liikkuvuus on teknologian kehityksen puolesta suhteellisen helppoa. Toisaalta liikkuvuutta vaikeuttavia tekijöitä on enemmän kuin aiemmin, kun esimerkiksi maiden rajojen valvonta on tarkkaa, eivätkä pakolaiset ja maahanmuuttajat pääse uuteen maahan tuosta vain. Vaikka ”yleisen ilmapiirin” onkin globalisaation myötä ajateltu olevan avoimempi ja kannustavampi liikkuvuuteen ja muuttovirtoihin, nouseva nationalismi ja äärioikeiston kasvava suosio pyrkivät vakiinnuttamaan liikkumattomuutta. EU:n sisällä eri syistä tapahtuva muutto toisiin maihin on ollut suosittua, mutta esimerkiksi Iso-Britannian EU-ero saattaa vaikeuttaa merkittävästi muuttoliikettä maahan. Vaikka liikkuvuuden ja liikkumattomuuden ristiriita on kytenyt maiden ja erilaisten ihmisryhmien välillä ennenkin, globalisaation myötä tilanne on toisenlainen aiempaan verrattuna. Ensimmäistä kertaa tämän jännitteen voivat kokea kaikki maailman ihmiset. Liikkuvuus ja liikkumattomuus ovat vahvasti vastakkain ja niiden valtataistelua voi seurata sosiaalisessa mediassa, televisiossa, radiossa ja lehdissä. Ne voivat olla edessä aamiaispöydässä, työpaikalla ja nukkumaan käydessä. Ehkä tämä ihmiskunnan syvä, yhteinen identiteetti, ei olekaan tiettyyn muotoon ja kokoon taiteltu paketti, vaan alati muuttuva, maailman tapahtumiin ja ilmapiiriin reagoiva kokonaisuus, joka muuttuu aikojen ja ihmisten mukana.

Lähteet

Muuttoliikkeet, historia ja politiikka –luentosarja. Turun Yliopisto 2017.
Therborn, Göran (2011). *The World – A Beginner's Guide*. Jyväskylä 2012, Bookwell Oy.